

Recenzija rukopisa univerzitetskog udžbenika *Opšta lingvistika* autora prof. dr Branimira Stankovića

Udžbenik koji je pred nama predstavlja ambiciozno i vrlo uspešno ostvarenje u domenu univerzitetske nastave lingvistike. Reč je o sadržinski bogatom i pažljivo strukturiranom priručniku koji pokriva sve temeljne oblasti moderne lingvistike, nudeći čitaocu izuzetno širok i detaljan pregled ključnih pojmova, teorijskih pristupa i metoda savremene nauke o jeziku. Autor uspeva da kompleksne i apstraktne fenomene predstavi na jasan i prijemčiv način, uz efektne ilustracije, poređenja i primere koji ne samo da olakšavaju razumevanje, već i prenose autorov entuzijazam i duboku posvećenost jeziku kao predmetu proučavanja. Taj entuzijazam, koji je dosledno prisutan kroz ceo tekst, dragocen je element svakog udžbenika koji se obraća studentima na početku njihovog lingvističkog obrazovanja.

Već uvodno poglavlje, posvećeno istoriji lingvistike, pruža koncizan i instruktivan pregled razvoja moderne lingvistike iz filološke tradicije, pri čemu se jasno ističe razlika u fokusu istraživanja: dok je filologija jezik posmatrala kao sredstvo za razumevanje kulture i istorije, lingvistika ga tretira kao fenomen za sebe. Autor vešto predstavlja osnovne tokove u lingvističkoj teoriji: strukturalizam, generativizam, kognitivizam, i dr. ukazujući na razloge koji su doveli do razlika u pristupu jeziku među ovim teorijskim pravcima. Posebno su efektne kratke digresije u kojima se lingvistički koncepti povezuju sa pitanjima iz biologije, psihologije i filozofije, čime se studentima otvara širi intelektualni kontekst jezičkih istraživanja.

Poglavljje o fonetici posebno se izdvaja bogatstvom tehničkih podataka iz anatomije i fiziologije koji su predstavljeni jasno i pedagoški promišljeno. Stručni termini se dosledno navode na srpskom zajedno sa latinskim ili engleskim ekvivalentima, što čitaocima olakšava pristup savremenoj literaturi. Poglavlje uvodi ključne pojmove kao što su fon, alofon, artikulacioni mehanizmi, klasifikacija glasova i fonema, kao i fonetska anotacija. U tekst su uključena vrlo detaljna objašnjenja, potkrepljena brojnim primerima, uz pregled metodologije i istorijskog razvoja eksperimentalne fonetike, akustičke i auditivne fonetike. Posebno treba istaći uspešnu didaktičku obradu fenomena poznatog kao *Mondegrin*, tj. pogrešne percepcije glasovnih nizova. Autor koristi niz upečatljivih i duhovitih primera iz srpskog jezika i internacionalne popularne kulture, koji će nesumnjivo pobuditi interesovanje studenata i za percepcijsku fonetiku.

U poglavlju o fonologiji uvodi se pojam fonotaktike, strukture sloga i moraičke teorije, uz razmatranje raspodele sonornosti i fonoloških principa koji upravljaju slogovnom strukturom. Autor sa uspehom kombinuje teorijsku preciznost i relevantne primere. Ovde se posebno ističe predstavljanje CVCV teorije kroz primere šatrovačkog govora u srpskom i francuskog verlana, čime se apstraktna fonološka pravila dovode u vezu sa živim jezičkim praksama. Razmatra se i tipologija glasovnih promena i fonoloških alternacija, pri čemu se uvode distinktivna obeležja i formalna fonološka notacija koja omogućava predstavljanje sinhronih i dijahronih promena na sistematičan način. Primeri su pažljivo odabrani iz niza savremenih i klasičnih jezika, uključujući i dijalekte, uz posebno isticanje vrednosno neutralnog pristupa dijalekatskoj varijaciji. Autor se eksplicitno distancira od preskriptivnih normi koje nestandardne varijetete označavaju kao

„pogrešne“ ili na druge načine inferiorne u odnosu na standard, što doprinosi savremenom, inkluzivnom i naučno utemeljenom pogledu na jezičku raznolikost.

Poglavlje o morfologiji otvara se uvodom u osnovne pojmove i razliku između derivacione i flektivne morfologije, uz pažljivo razmatranje njihovih granica na osnovu kriterijuma kao što su pozicija nastavka, funkcija, značenje, produktivnost i frekvencija. Objasnjen je i pojam sinkretizma, kao i koncepti markiranosti i hijerarhije markiranosti, koji su temeljno obrađeni i potkrepljeni relevantnim primerima. Sledi detaljan pregled vrsta reči, počev od imenica koje se klasifikuju kao vlastite i zajedničke, brojive i nebrojive, uz uvod u klasifikatore, posesivnost, kategorije roda, broja, animatnosti, određenosti i padeža. Autor daje i kratak ali efektan pregled tipoloških razlika između nominativno-akuzativnih i ergativno-apsolutivnih sistema, oslanjajući se na široku bazu primera iz raznovrsnih jezika. Zamenice se obrađuju kao samostalna klasa uz razmatranje njihovih morfoloških i semantičkih osobina, uključujući i tipološke razlike među jezicima. Pridevi se klasifikuju na osnovu semantičkih kriterijuma, uz detaljan pregled tipološke raznovrsnosti pridevskih sistema. Posebna pažnja posvećena je komparaciji kao flektivnoj kategoriji, ali i pridevskom vidu – retkoj kategoriji koja se javlja u srpskom jeziku i čija se semantika detaljno razmatra. U delu posvećenom glagolima uvodi se osnovna tipologija prema prelaznosti, koncept valence, podela neprelaznih glagola na neergativne i neakuzativne, kao i glasovne promene poput pasivizacije, antikauzativizacije i antipasivizacije. Semantički deo uključuje prikaz Vendlerove tipologije strukture događaja, kao i razliku između leksičkih i funkcionalnih glagola, uz poseban osvrt na kategorije modalnosti i evidencijalnosti.

Poglavlje o sintaksi zauzima posebno mesto u udžbeniku, jer predstavlja most između fonološko-morfoloških jedinica i njihovog funkcionisanja u okviru rečenice. Autor uvodi osnovne pojmove sintakse kroz jasno strukturisanu obradu formalnih odnosa među jezičkim jedinicama, oslanjajući se kako na klasične strukturalističke uvide, tako i na generativistički okvir u kojem se sintaksa posmatra kao centralni modul jezičke sposobnosti, povezan interfejsima sa fonologijom i semantikom. Posebno su instruktivni primeri kojima se razdvaja sintaksička ispravnost od semantičke prihvatljivosti, čime se studentima jasno pokazuje da je ispravna formalna struktura rečenice nezavisna od njenog značenja. Kroz analizu konstrukcija poput „Bezbojne zelene ideje spavaju besno“ ili potpuno izmišljenih reči u gramatički pravilnim okvirima, čitalac se uvodi u pojam hijerarhijske organizacije rečenice i razliku između površinske i dubinske strukture. Autor sistematski objašnjava osnovne sintaksičke kategorije (subjekat, predikat, objekat, atribut) i odnose među njima, kao i tipične načine građenja fraza prema X' teoriji. Obrađuju se i pitanja slaganja, rasporeda rečeničnih članova, uloge komplementa i specifikatora, a pažnju privlače i didaktički osmišljeni prikazi mogućih alternativnih hijerarhijskih konfiguracija rečenice. Na ovaj način poglavlje ne samo da pruža solidan uvod u savremenu sintaktičku analizu, već studentima daje alate za samostalno prepoznavanje i opisivanje strukturnih odnosa u jeziku, čime se postavlja čvrst temelj za dalja teorijska i primenjena istraživanja.

Poglavlje o semantici zaokružuje gramatički deo udžbenika uvodeći čitaoca u složena pitanja značenja i njegove vezanosti kako za formu jezičkog iskaza tako i za jezičku upotrebu. Autor polazi od osnovnih semantičkih pojmova – leksičkog i gramatičkog značenja, denotacije i konotacije – i jasno ih razgraničava uz primere iz različitih jezika. Posebna pažnja posvećena je relacijama među značenjima, poput sinonimije, antonimije, hiponimije itd., kao i tipovima

polisemičnih i homonimnih odnosa. U segmentu posvećenom kompozicionalnosti značenja, čitalac se uvodi u semantičke uloge (tematske uloge) i njihovu povezanost sa sintaksičkom strukturom, čime se pokazuje kako raspored i gramatički oblik konstituenta utiču na interpretaciju rečenice. Autor uspešno kombinuje formalno-semantički pristup, koji značenje modeluje putem logičkih struktura, sa primerima iz svakodnevne upotrebe jezika, pa se tako razmatraju i fenomeni dvosmislenosti, presupozicija i implikatura. Posebno su zanimljivi delovi u kojima se značenje rečenica ilustruje pomoću minimalnih parova i konteksta u kojima se pragmatički činoci prepliću sa semantičkim. Poglavlje na taj način pruža studentima čvrstu osnovu za razumevanje kako se značenja grade, kombinuju i tumače u jeziku, pripremajući ih za dalje proučavanje na interfejsu sa sintaksom i pragmatikom.

Poglavlje o pragmatici uvodi studente u proučavanje jezika u upotrebi, naglašavajući razliku između onoga što rečenica „znači“ i onoga što govornik „podrazumeva“ u konkretnom komunikativnom kontekstu. Autor polazi od osnovnih pojmova poput govornog čina, konvencionalnog i konverzacionog značenja, te Grajsovih maksima kooperativnosti, ilustrujući ih jasno odabranim primerima iz svakodnevne komunikacije i medijskog diskursa. Posebna pažnja posvećena je presupozicijama, implicaturama i deiktičkim izrazima, čime se pokazuje kako razumevanje poruke zavisi od konteksta, zajedničkog znanja učesnika i situacionih činilaca. U poglavlju se obrađuju i pragmatički fenomeni karakteristični za srpski i druge jezike, poput strategija učtivosti, indirektnih govorno-činovnih obrazaca i kulturološki uslovljenih očekivanja u interakciji. Autor vešto povezuje pragmatiku sa sintaksom i semantikom, naglašavajući kako pragmatički principi utiču na izbor gramatičkih struktura i tumačenje značenja u realnoj komunikaciji. Time se studentima pruža uvid u to da je potpuna analiza jezičke upotrebe moguća tek kada se formalna struktura sagleda u svetlu komunikativnih ciljeva i društvenih normi.

Zahvaljujući ovakvoj širini i dubini obrade, pojedinačna poglavlja poprimaju kvalitete samostalnih uvoda u odgovarajuće lingvističke poddiscipline, što sa jedne strane omogućava čitaocu da dobije temeljnu orijentaciju u svakoj oblasti ponaosob, ali sa druge strane može predstavljati izazov za čitaoce kojima je ovaj udžbenik prvi susret sa naukom o jeziku. Količina informacija i pojmova sa kojima se student prvi put susreće može biti prevelika bez dodatne podrške u radu. Uvodno poglavlje, u kojem su predstavljeni glavni pravci u lingvističkoj teoriji, nije u potpunosti integrisano u kasnija poglavlja u smislu eksplicitnog povezivanja konkretnih problema na različitim nivoima jezičke analize sa širim istraživačkim pitanjima teorijske lingvistike, iako su takve veze na više mesta diskretno naznačene.

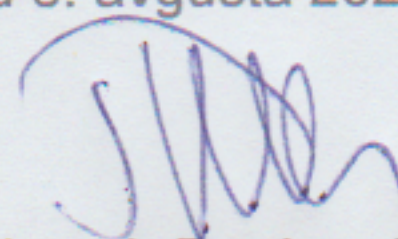
Ipak, celokupni utisak je da je autorov cilj bio da predstavi širinu jezičke raznolikosti i bogatstvo lingvističkih fenomena, ne nužno da sve teorijske tačke razradi do kraja, već da postavi temelje i probudi interesovanje. U tom smislu, ovaj udžbenik zaista uspeva da studentima ponudi preciznu orijentacionu mapu, putem koje mogu dalje razvijati svoja interesovanja i pristupiti specijalizovanim izvorima.

U kontekstu srpske akademske zajednice, ovaj udžbenik ima i dodatnu važnost. Budući da se posle klasičnog dela profesora Ranka Bugarskog *Uvod u opštu lingvistiku*, objavljenog pre gotovo četiri decenije, nije pojavio savremeniji sveobuhvatni uvod u lingvistiku na srpskom

jeziku, može se s punim pravom reći da ovaj udžbenik predstavlja *dragocen doprinos razvoju lingvistike u Srbiji u 21. veku*. On će sigurno oblikovati prve susrete generacija budućih lingvista sa disciplinom, a istovremeno će biti koristan i studentima jezika, prevodiocima, nastavnicima i istraživačima iz drugih oblasti kojima su potrebni sistematski uvidi u strukturu i funkciju jezika.

U Novom Sadu 8. avgusta 2025. Godine

doc. dr Predrag Kovačević